

lichaamsvorming van het nog niet toegediende antigeen geremd kan worden („crowding-out"-effect). In het beschreven patiëntenmateriaal waren 24 kinderen reeds eerder tegen difterie en tetanus en tien tegen difterie alleen ingeënt. Bij twintig van hen werden antilichamen bepaald. Er werd geen verschil gezien met de nog nooit ingeënte groep. Deze getallen zijn echter te klein om hiermee te bewijzen, dat er toen niet een „crowding-out"-effect zou kunnen optreden. De schrijvers adviseren om een jaar na de derde injectie een vierde te laten volgen, vooral bij kinderen waar de vaccinatie al vroeg (vanaf drie maanden) is begonnen.

M. Reyerse

HET LEZEN WAARD

De enorm snelle groei van de bevolking stelt de mensheid voor allerlei problemen, die een wetenschappelijke benadering vereisen. Dit probleem wordt, voor zover het Nederland betreft, besproken door Prof. Dr J. P. van Rooyen (Het bevolkingsvraagstuk. Amsterdam. Meulenhoff, 1961. Prijs f 1,75).

„Het bevolkingsvraagstuk in de wereld", is uit het Frans vertaald (A. Sauvy, Utrecht. Het Spectrum. 1960. Prijs f 2,25) en is verschenen met een voorwoord van Prof. Dr S.J. Groenman.

EUROPEES GERIATRISCH CONGRES

In aansluiting aan een voorlopig bericht over het aanstaande Europees Geriatrisch Congres — (1961) huisarts en wetenschap 4, 98 — kan thans worden medegedeeld, dat hoofdonderwerpen van het congres zullen zijn: de sociale en klinische aspecten van geestelijke stoornissen bij bejaarden (age en mental disability); de haemopoïëse bij bejaarden; ouderdom en kanker. Deze onderwerpen worden respectievelijk op woensdag 13, donderdag 14 en vrijdag 15 september behandeld. Op het programma voor zaterdag 16 september staan een aantal voor huisartsen interessante onderwerpen over „general medical approach". Onder meer komen aan de orde aanpassingsproblemen bij bejaarden, waarover Prof. M. Roth (Engeland), Dr A. T. Welford (Engeland) en Dr J. Bos (Nederland) zullen spreken. Velerlei aspecten van voedingsproblemen van de oude dag worden onder meer behandeld door Prof. Dr J. Groen (Israël), Audrey Z. Baker (Engeland), Dr M. Audier (Frankrijk), Dr A. Haak (Nederland) en Dr J. Th. R. Schreuder (Nederland). Het derde onderwerp vormen seksuele problemen bij bejaarden, te behandelen door S. Braadbaart (Nederland), Prof. J. Hirschmann (Duitsland), Prof. R. Pellegrini (Italië) en Dr R. Swelheim-de Boer (Nederland).

Buiten deze themata zullen nog enige onderwerpen aan de orde komen, onder andere J. J. M. Michels (Nederland) over hulpmiddelen voor bejaarden in de huispraktijk en Dr R. J. van Zonneveld (Nederland) over het geneeskundig onderzoek van bejaarden.

De bijeenkomsten worden gehouden in het Kurhaus te Scheveningen. Alle voordrachten worden simultaan vertaald in de Engelse, Franse en Duitse taal.

De kosten voor Nederlandse huisartsen bedragen voor de zaterdag (inclusief diner en cabaret) f 20,—. Opgaven worden ingewacht vóór woensdag 16 augustus aan het secretariaat: Burgemeester Patijnlaan 29, Den Haag.

SYMPOSION PROBLEMATIEK ZELFMOORD

De commissie tot voorbereiding van artsen cursussen te Apeldoorn, voortgekomen uit het Centrum Apeldoorn van het Nederlands Huisartsen Genootschap en de afdeling Apeldoorn van de Kon. Ned. Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst, organiseert op 23 september een symposium over de problematiek van de zelfmoord. Waar in Nederland dagelijks een tiental zelfmoordpogingen wordt ondernomen, waarvan twee geslaagde, komt het de commissie gewent voor nader op de problematiek van de zelfmoord in te gaan.

Inleidingen zullen worden gehouden door Prof. Dr C. S. Kruyt, hoogleraar in de sociologie te Delft en Dr N. Speyer, lector in de sociale psychiatrie te Leiden. Na de middagpauze zal een forum onder leiding van Dr J. C. van Es, huisarts te

Apeldoorn, over het onderwerp discussiëren en vragen behandelen. Van het forum zullen behalve de inleiders deel uitmaken Dr J. M. L. Phaff, huisarts te Leeuwarden, mejuffrouw M. James, psychiatrisch sociaal werkster te Arnhem, Dr J. G. Fernhout, predikant verbonden aan de S.O.S.-dienst te 's-Gravenhage en Drs J. C. H. Bernsen, rector van de St. Joseph-stichting te Apeldoorn.

Het symposium zal worden gehouden in de gehoorzaal van het Juliana Ziekenhuis te Apeldoorn en om 10 uur aanvangen. De lunch zal gezamenlijk worden gebruikt in het Kristalbad-restaurant. Inschrijvingen kunnen worden gericht aan F. Piekema, arts, Ugchelseweg 88 te Apeldoorn, onder gelijktijdige overschrijving van het cursusgeld ad f 10,— op de rekening „artsencursus Apeldoorn" bij de Rotterdamse Bank te Apeldoorn (giro van de bank 824838).

NEDERLANDS HUISARTSEN GENOOTSCHAP

UIT DE CENTRA

Studiegroep Alphen ald Rijn (centrum Leiden)

Voor elke vereniging is het opstellen van een programma voor een nieuw seizoen vaak een moeilijke opgave. Daarom is het wellicht nuttig, als leden van N.H.G.-studiegroepen elders in het land vernemen welke studiemogelijkheden en activiteiten in onze studiegroep tot verwezenlijking kwamen of nog op het programma staan.

De studiegroep telt zeven leden en wij zijn van mening, dat juist een kleine groep de zelfwerkzaamheid der leden bevordert, zodat wij dus eigenlijk niet naar uitbreiding van het aantal leden streven. Het geeft vaak veel meer voldoening een onderwerp zelf te bestuderen — uiteraard vooral literatuurstudie — dan dat men de uiteenzettingen van een specialist aanhoort. Men staat dan dikwijls verbaasd, welke belangrijke gegevens ook van praktische betekenis voor de huisarts uit de gangbare medische tijdschriften zijn te putten; men heeft dezelfde artikelen voorheen wel gelezen, maar blijkbaar onvoldoende ingeprent.

Onze activiteiten bestaan uit:

1 Demonstraties van eigen patiënten (met eventueel bijbehorende specialistische gegevens). In onze studiegroep werden onder andere gedemonstreerd: patiënten met huidafwijkingen, groei stoornissen en spierdystrofieën.

2 Schriftelijke opgave van een probleemgeval: ieder lid geeft een probleemgeval op aan een der andere leden; in de opgave staat de voorgeschiedenis en het onderzoek door de huisarts, soms aangevuld met specialistische en laboratoriumgegevens. De bedoeling is met behulp van deze gegevens tot een differentiële diagnose te komen. Dit dus enigszins in de trant van de klinisch-pathologische conferenties, zoals die in het Tijdschrift worden beschreven. Deze opgaven komen op één avond ter sprake, dus zeven opgaven op een avond.

3 Referaat over een bepaald onderwerp door één der leden, vrijwillig of in opdracht van de studiegroep, te houden. De volgende onderwerpen kwamen onder andere ter sprake: behandeling van ijzergebrecanemieën; menstruatiestoornissen; laboratoriumonderzoekingen door de huisarts; visus- en refractie-onderzoek; obstipatie en laxantia; differentiële diagnose bij icterus.

4 Bestudering en toepassing van eenvoudige therapeutische of diagnostische handgrepen door enkele of alle leden, bijvoorbeeld: bepaling van de circulatietijd en indicaties daartoe; leverfunctieproeven; inspuiting van varices.

5 Opstellen van een onderzoekschema in verband met één bepaalde klacht van de patiënt; de groep heeft zich op dit terrein bezig gehouden met het ontwerpen van een onderzoekschema voor de klacht hoofdpijn — (1961) huisarts en wetenschap 4, 2.

6 Diversen: rondgang door apotheek en praktijkruimte van een der collegae met uitleg over gebruik van instrumentarium en bijzondere geneesmiddelen; bezoeken aan medische centra (bijvoorbeeld een revalidatie-inrichting); voorlichting op het gebied van medische instrumenten (bijvoorbeeld het gebruik van apparaten voor kunstmatige ademhaling); vertonen van films ter beschikking gesteld door de farmaceutische industrie.

Een interessant onderwerp was voor ons het nagaan van de oorzaken van de ergernissen, die door de patiënt bij ons worden opgewekt. Door het opschrijven van deze ergernissen leert men behalve de patiënten, ook zich zelf beter kennen. Het opschrijven alleen bleek reeds de hevigheid van het-zich-ergeren te doen verminderen. Als praktisch gevolg van deze „ergernis-studie” kwamen een affiche met regels voor de patiënten in de wachtkamer, en een nieuwe tekst aangaande de rechten en plichten, afgedrukt op de achterzijde van het ziekenfondsboekje, tot stand.

Ook werden specialisten van tijd tot tijd uitgenodigd een onderwerp voor en met ons te bespreken; meestal werd van tevoren een aantal vragen over dit onderwerp door de leden bijeengebracht, om aan de spreker te worden voorgelegd. Ter sprake kwamen: de behandeling van suikerpatiënten in de huisartsenpraktijk, oogheelkundige afwijkingen, de inhoud van de verlostas en de behandeling van acute hartafwijkingen.

A. M. van Dongen

UIT DE CENTRA

Centrum Oost-Brabant

Het ontbreken van een verslag over 1959 als gevolg van een zeker vastlopen van de activiteiten van ons centrum in dat jaar, een bestuurswisseling bij de overgang naar 1960, de moeizame strijd tot nieuwe ontplooiing en de betere toekomstverwachtingen voor 1961 vormen de argumenten een algemeen overzicht van de jaren 1959 en 1960 te geven in plaats van een verslag over 1960 alleen.

Wanneer men het geheel dan overziet, blijkt niet alleen duidelijk, dat ook hier geldt, dat alle begin moeilijk is, maar dat ook speciaal de geografische spreiding van onze leden haast onoverkomelijke problemen opwerpt, die tot op heden vooral

de samenbundeling tot een productief geheel bemoeilijkt. Voor sommigen blijkt reeds de afstand een bezwaar, waarbij nog het alleen laten van de praktijk komt; er zijn ook gevallen, waarbij twee leden in één dorp praktiseren en waardoor slechts een vergadering kan bezoeken; weer anderen kunnen nu eenmaal nooit op de vaste dinsdagavond, die als meest geschikte avond voor het centrum werd gekozen. Tenslotte zijn er dan altijd nog de andere mogelijkheden voor nascholing, zoals bijvoorbeeld de bijeenkomst eenmaal per veertien dagen in den Bosch, waardoor een gedeelte van de leden in beslag wordt genomen.

Het centrum telt 48 leden, waarvan gemiddeld 23 procent ter vergadering verschijnt. Er waren tot nu toe dertig centrumvergaderingen, die allen in het St-Lidwinaziekenhuis te Boxtel, de meest centrale plaats voor ons centrum, werden gehouden. De leden ontvangen tijdig een convocatie met vrij uitvoerige notulen van de vorige bijeenkomst. Samenvattend blijkt dus, dat in het algemeen de leden vele avonden in beslag worden genomen door andere instanties, dat ook het verstoren van het ritme van de vergader-data een slechte invloed heeft op de opkomst van de leden en dat de af te leggen afstand niet in de laatste plaats storend werkt. Het contact met nabuur-centra is nihil. Daar Boxtel voor hen te ver is, probeert een groep in de nabijheid van Nijmegen wonende leden aldaar in kleine kring een onderzoek op te zetten. Wij kijken verlangend uit naar hun verdere mededelingen.

Aanvankelijk naar een nieuwe vorm van nascholing zoekend, stond in het begin het luisteren naar experts op de voorgrond, zoals we dat tot nu toe ook deden en doen op de klinische avonden. Toch was er vanaf het begin een „eigen” agendapunt, namelijk casuïstiek, dat automatisch voortkwam uit de huisartsengemeenschap en waarin tot op heden zeer vruchtbaar wordt geleerd uit eigen ervaringen — moeilijkheden, fouten en successen — in de praktijk.

In 1960 zijn we langzamerhand overgeschakeld naar meer zelfwerkzaamheid, waarbij nog wel specialisten aanwezig zijn om aanvullend en corrigerend te kunnen helpen. Momenteel is dit tot aller tevredenheid in deze vorm gegoten, dat een of meer leden ter vergadering een geval uit de praktijk kort behandelen. Hierop volgt een discussie, waarna de betreffende specialist samenvattend, corrigerend en aanvullend een slotwoord spreekt. Verloskundige en orthopedische onderwerpen benevens hepatitis infectiosa werden op deze wijze besproken. Op het programma staan verder nog slaapmiddelen, anemie, speciaal bij kinderen, decompensatio cordis, onverwachte sterfgevallen enzovoort.

Eind 1960 besloten wij de vergaderingen niet meer elke vier, doch elke zes weken te houden, met het doel de vrij gekomen tijd te benutten om in kleine kring meer intensief tot werken over een bepaald onderwerp te komen. In 1959 was reeds een werkgroep gevormd, die onder leiding van Van der Hoeven zich bezig hield met een onderzoek van otitis media in de huisartsenpraktijk. Na een vijftal vergaderingen, waarvan de laatste twee ook door twee otologen werden bijgewoond, kon een voorstel worden ingediend bij de C.W.O. Op het laatste ledencongres zijn contacten gelegd en ook werd een hoogleraar advies gevraagd. Helaas moeten wij voorlopig met het onderzoek wachten; hopelijk zal dit niet te lang duren, daar dit uiteraard funest is voor een nog enthousiaste werkgroep. Een tweede werkgroep ontstond in 1960, zeker grotendeels als uitvloeisel van de bekende Boerhaave-cursus medische psychologie voor huisartsen te Leiden, onder leiding van Reisma en met de zeer gewaardeerde medewerking van Dr C. F. van Balen, internist te Den Bosch. In deze psychosomatische werkgroep worden zogenaamde probleem-patiënten besproken.

Ons streven is in de komende tijd meer studiegroepen te vormen. Het lijkt de enige en tevens meest vruchtbare oplossing voor de problemen voortvloeiende uit het zeer verspreid wonen van de verschillende leden. De centrumvergaderingen zullen dan meer op de achtergrond komen, doch misschien daardoor juist tot zeldzame hoogtepunten worden.

Over de medewerking van de leden aan landelijke onderzoeken en omtrent hun oordeel hierover is door de geringe opkomst moeilijk een overzicht te geven. Nochtans zijn wij voor de toekomst optimistisch gestemd.

S. van Steenwijk

huisarts en wetenschap

4de JAARGANG - No 7 - JULI 1961

Inhoud:	blz.
F. J. A. Huygen en A. Tasman: Resultaten van het onderzoek naar de effectiviteit van de simultaan-enting tegen tetanus	197
Van de redactiecommissie	199
Casuïstiek	202
O. Backer Dirks: Tandcarië (2)	203
F. Th. van der Wind-Peereboom Voller: Enkele opmerkingen over het kleuterbureau	208
R. J. van Zonneveld: Het T.N.O.-bejaardenonderzoek met inschakeling van huisartsen (1)	210
Artsencursus Vrije Universiteit	215
John Romano: The contribution of modern psychiatry to the general practice of medicine	216
Referaten	226
Het lezen waard	227
Europees geriatrië congres	227
Symposium problematiek zelfmoord	227
Uit de Centra	227

Redactiecommissie: A. Hofmans, voorzitter, Rotterdam — G. J. Bremer, Nieuwkoop — K. G. Brühl, Amsterdam — A. E. Denekamp, Hengelo (O) — D. C. den Haan, Leiden.

Redactiesecretaris: J. J. van Mechelen.

Secretariaat Nederlands Huisartsen Genootschap: Keizersgracht 327, Amsterdam-C., telefoon 020-64043.

Redactiesecretaris: Keizersgracht 327, Amsterdam-C., telefoon 020-242535.

Administratie, abonnementen, advertenties:

Fa. J. H. Kruyt, Uitgever, Groot Hertoginnelaan 28, Bussum, telefoon 02959-16155; postgiro: 142554.

Abonnement *f* 12,50 per jaar; voor studenten *f* 7,50; voor het buitenland *f* 15,—; losse nummers *f* 1,50.

Advertenties kunnen zonder opgaaf van redenen worden geweigerd.